

Dorota Bednarczyk

Biblioteka Sejmowa

dorota.bednarczy@sejm.gov.pl

Wspólne cele, różne drogi – przykłady współpracy i koegzystencji instytucji GLAM/LAM

Streszczenie: Artykuł porusza problem współpracy instytucji GLAM/LAM, wskazując na możliwe problemy wynikające z różnic instytucjonalnych, zakresów działań, do których zostały powołane, oraz innych czynników, podkreślając jednocześnie wartość i korzyści wynikające z tejże współpracy. Ilustrację przyjętych założeń stanowią wybrane przykłady wspólnych przedsięwzięć w sektorze GLAM/LAM z uwzględnieniem instytucji hybrydowych, które łączą w jednym organizmie kilka funkcji GLAM/LAM.

Słowa kluczowe: GLAM, LAM, współpraca, projekty cyfrowe, otwarty dostęp, biblioteki w archiwach, biblioteki muzealne, archiwa w bibliotekach, archiwa w muzeach, instytucje hybrydowe, Kalliope, Leopoldina, Biblioteka Sejmowa

Wprowadzenie

Współpraca w sektorze kultury rozumiana szeroko jako współpraca różnego typu instytucji kultury (publicznych, centralnych, samorządowych, pozarządowych, prywatnych) stanowi interesujący obszar badań społecznych, których efekty pozwalają konstruować rekomendacje na przyszłość. Jedno z nich przeprowadzono w 2013 r. na terenie województwa śląskiego. Raport z badań daje obraz kondycji oraz potrzeb organizacji i instytucji kultury, a także ich wzajemnych oczekiwań w zakresie współpracy. Identyfikuje jej kluczowe obszary, a także umożliwia zrozumienie potrzeby wszystkich zaangażowanych w nią podmiotów. Całość opracowania uzupełniono rekomendacjami dotyczącymi wzmocnienia partnerstwa publiczno-społecznego¹. W odniesieniu do tematu niniejszego artykułu ważne są informacje na temat zidentyfikowanych przeszkód i korzyści ze wspólnych przedsięwzięć, choć należy podkreślić, że interesujący nas zakres tematyczny obejmuje nieco węższe grono instytucji, jakim jest sektor GLAM/LAM.

Z przywołanego raportu wynika, że wśród korzyści znajdują się m.in.: możliwość działania na większą skalę, wzbogacanie i poszerzenie swojej oferty, a tym samym lepsza odpowiedź na potrzeby użytkowników, silniejsze oddziaływanie na lokalną społeczność, wzajemne korzystanie ze swoich zasobów materialnych i ludzkich (w tym wiedzy merytorycznej) czy siły pracowniczej. Ważnym benefitem jest możliwość starania się o dodatkowe środki finansowe

---

¹ ADAMIAK, P., DWORAKOWSKA, Z., HERBST, J., PRZEWŁOCKA, J. *Współpraca w obszarze kultury – samorzady, publiczne instytucje kultury, organizacje pozarządowe. Raport z badania w województwie śląskim* [online]. Stowarzyszenie Klon/Jawor, 2013. [Dostęp 1.12.2022]. Dostępny w: <https://www.nck.pl/badania/raporty/wspolpraca-w-obszarze-kultury--samorzady-publiczne-instytucje-kultury-organizacje->

(granty, dotacje). Oczywiście nie brakuje też kwestii problematycznych, takich jak: odmienne metody pracy i wizje projektów kulturalnych, obowiązujący stan prawny, skomplikowane wymogi formalno-prawne i procedury rządzące instytucjami, a także różne doświadczenia i poziom profesjonalizmu. Istotne są również przeszkody natury psychologicznej, międzyludzkiej i osobowościowej związane z postawami i podejściem do współpracy. Opór przed zmianami, przed realizacją niestandardowych pomysłów, przywiązanie do starych projektów i brak chęci do angażowania się w nowe, to tylko niektóre z przeszkód wymienionych przez respondentów w raporcie. Można się spodziewać, że większość z nich nie jest obca również projektom realizowanym we współpracy instytucji GLAM/LAM, o czym przekonamy się w dalszej części artykułu. Nie ma on ambicji wyczerpania tematu, a jedynie zasygnalizowanie niektórych zagadnień i zaprezentowanie przykładów, które świadczą o korzyściach wynikających ze współpracy, a czasem również z koegzystencji GLAM/LAM.

Krótką charakterystyka pojęcia GLAM/LAM

Instytucje kultury i nauki, jakimi są biblioteki, archiwa, muzea czy galerie, mimo niewątpliwych różnic mają potencjał tworzenia wspólnych płaszczyzn działania. Przekonanie to legło u podstaw zaistnienia w przestrzeni publicznej terminów GLAM i LAM, którymi – razem lub naprzemiennie – zaczęto określać wymienione instytucje. Wyrazy te są akronimami złożonymi z pierwszych liter nazw w języku angielskim (*galleries, libraries, archives, museums*).

GLAM/LAM nie jest organizacją czy jakimś ciałem instytucjonalnym, choć istnieją instytucje, które zrzeszają muzea, archiwa, biblioteki itp. albo udzielają im wsparcia finansowego czy logistycznego. W Polsce takie gremia zrzeszające mają zazwyczaj charakter jednorodny (homogeniczny), to znaczy skupiają instytucje jednego typu. Przykładem jest Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych (NDAP) czy Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów (NIMOZ). Wyjątek stanowi instytucja zajmująca się zbiorami kościelnymi pod nazwą Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych (OABMK), która sprawuje opiekę metodyczno-naukową nad archiwami, bibliotekami i muzeami kościelnymi w Polsce (diecezjalnymi i zakonnymi), mikrofilmuje ich zbiory oraz prowadzi własne badania naukowe². Wspomniane instytucje nader rzadko używają terminu GLAM/LAM, nie promują go i nie roszczą sobie prawa do przynależności do bytu określanego tym terminem. Samo pojęcie używane jest zaledwie od kilku lat i wydaje się wiązać z ideą poszerzania dostępu do dóbr kultury gromadzonych i opracowywanych w instytucjach, które angielski akronim określa³. W takim ujęciu GLAM/LAM staje się ruchem, inicjatywą czy projektem instytucjonalno-społecznym, który propaguje ideę open access, czyli otwartego dostępu, w tym przypadku głównie do dóbr kultury. Podobny trend, zainicjowany oddolnie wśród naukowców i bibliotekarzy i obejmujący treści naukowe i edukacyjne, nosi nazwę Open Access Movement — ruch otwartego dostępu do nauki. W tym duchu głoszony jest postulat wolnego, powszechnego i trwałego dostępu do

² Ośrodek w latach 2006–2009 nosił nazwę Instytut Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych, obecnie został włączony w struktury Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Wydaje od 1959 r. własne czasopismo „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”.

³ ZIELIŃSKI, M. Czy jesteśmy GLAM? *Biuletyn EBIB* [online]. 2014, nr 7(152). [Dostęp 1.12 2022]. ISSN 1507-7187. Dostępny w: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/342>.

treści i dokumentów cyfrowych. Być może na zasadzie analogii pojawi się open access GLAM/LAM, choć wydaje się, że sam skrót traktowany bywa jako synonim otwartego dostępu do zasobów instytucji, które określa.

Powyższe definiowanie terminu GLAM/LAM zawęża nieco jego funkcje, ale rozumieć go można również szerzej jako użyteczne narzędzie do określenia jednym słowem instytucji, których akronim stanowi o ich współpracy. W szczególności przydatny staje się w dyskusji o możliwościach i efektach tejże współpracy. Wydaje się, że taka dyskusja już ma miejsce w Europie i Stanach Zjednoczonych, choć w Polsce trudno dostrzec głębsze zainteresowanie tą problematyką. W literaturze anglojęzycznej znajdujemy liczne publikacje poświęcone badaniom nad współpracą w ramach GLAM/LAM, perspektywom, trudnościom, zaletom i wadom, na płaszczyźnie krajowej czy międzynarodowej, od strony instytucji, pracowników i użytkowników etc. Lista zagadnień jest zróżnicowana i obszerna, obejmuje też analizy statystyczne (ilościowe i jakościowe) podejmowanych tematów związanych z GLAM/LAM.

Na gruncie polskim samo określenie wydaje się być bardzo rzadko używane, co oczywiście nie znaczy, że przejawów współpracy tego rodzaju nie ma. O niektórych z nich traktować będzie niniejszy artykuł, prezentując przykłady w szczególności związane z cyfryzacją i wykorzystaniem nowoczesnych technologii komputerowych. Należy podkreślić, że projekty oparte na kooperacji instytucji GLAM/LAM w Polsce rzadko definiowane są tym skrótem. Wiele z nich zostało opisanych i było przedmiotem badań, których wyniki zaprezentowano w publikacjach naukowych czy branżowych, jednak użycie przy tym skrótu GLAM/LAM jest incydentalne. Pewien wyjątek stanowi projekt wrocławski, który od początku hojnie operuje użytecznym akronimem. Zostanie on pokrótce przedstawiony w dalszej części poświęconej wspólnym projektom cyfrowym. W naszych rozważaniach skupimy się głównie na instytucjach LAM, ale posługiwać się będą dwoma skrótami jednocześnie – GLAM/LAM.

Szukając punktów wspólnych, niektórzy badacze wskazują, że z historycznego punktu widzenia wszystkie LAM są „instytucjami gromadzącymi”, które zajmują się gromadzeniem, dokumentowaniem, przechowywaniem i opracowywaniem różnego rodzaju dokumentów. Są to zazwyczaj instytucje publiczne non-profit, ale mogą też przyjmować postać instytucji prywatnych, for profit⁴. Podobieństwa można dostrzec w zbliżonych celach i misji, podejmowanych działaniach, choćby w zakresie opracowywania i udostępniania zbiorów, upowszechniania wiedzy o nich czy zabezpieczenia i konserwacji. Zbiory tych instytucji wzajemnie się uzupełniają, niekiedy przenikają przy zachowaniu odrębnej tożsamości. W bibliotekach mogą znajdować się zarówno obiekty muzealne, jak i archiwalia, muzea mogą mieć zbiory biblioteczne i archiwalne, w archiwach zaś mogą znajdować się również obiekty związane z bibliotekami i muzeami. Dodatkowo nie brakuje też instytucji w pewnym sensie hybrydowych, które łączą w sobie kilka wymienionych typów. Przykładem takiej instytucji spajającej archiwum, muzeum i bibliotekę jest Biblioteka Sejmowa, której poświęcono część niniejszego opracowania.

---

⁴ RASMUSSEN, C.H., HJØRLAND B. Libraries, archives and museums (LAM). Conceptual issues with focus on their convergence. W: HJØRLAND, B., GNOLI, C. (red.). *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization* [online]. [Dostęp 1.12.2022]. Dostępny w: <https://www.isko.org/cyclo/lam>.

Instytucje GLAM/LAM w Polsce – podstawowe różnice i podobieństwa

Różnorodność form i rozmiarów funkcjonowania bibliotek, archiwów i muzeów czy szerzej rzecz ujmując – instytucji kultury – nie zawsze jest łatwa do zdefiniowania. Zakres ich obowiązków i kompetencji, struktury instytucjonalne i organizacyjne, specyfika lokalna, społeczna i ekonomiczna, jak również ramy prawne leżące u podstaw ich działalności, mogą być czynnikami generującymi problemy we wzajemnych relacjach i kooperacji. Analiza wspomnianych czynników to temat na oddzielne badania, jednak w tym miejscu warto przytoczyć najważniejsze i jednocześnie najbardziej oczywiste spośród nich.

Działalność GLAM/LAM regulują w Polsce trzy oddzielne ustawy i liczne, odrębne akty wykonawcze. Archiwa działają w oparciu o *Ustawę z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*⁵ oraz rozporządzenia rządowe i ministerialne. Prawo archiwalne obejmuje m.in.: przepisy dotyczące sposobu postępowania z materiałami archiwalnymi i pozostałą dokumentacją, z państwowym i niepaństwowym zasobem archiwalnym, przepisy karne oraz szczegółowe regulacje będące w danych organizacjach źródłem prawa o charakterze wewnętrznym. Prawo archiwalne, w przeciwieństwie do aktów normatywnych obowiązujących w bibliotekach czy muzeach, dotyczy nie tylko archiwów, ale przede wszystkim wytwórców różnego typu archiwaliów. W myśl tych przepisów archiwum rozumiane jest jako samodzielna instytucja powoływana do gromadzenia, kształtowania, opracowywania, trwałego przechowywania, zabezpieczania, konserwacji i udostępniania materiałów archiwalnych oraz prowadzenia działalności informacyjnej.

W podobny sposób kompetencje bibliotek definiuje *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*⁶ określając ich działalność jako gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i ochrona materiałów bibliotecznych oraz udostępnianie zbiorów i prowadzenie działalności informacyjnej. W odniesieniu do muzeów *Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach*⁷ wymienia podobne zadania i cele uzupełnione jeszcze o obowiązek urządzania wystaw stałych i czasowych, organizowania badań i ekspedycji naukowych (w tym archeologicznych), prowadzenie działalności edukacyjnej, artystycznej upowszechniającej kulturę, zapewnienie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów oraz prowadzenie działalności wydawniczej.

Całość materiałów archiwalnych powstałych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, niezależnie od tego kiedy, gdzie i przez kogo zostały wytworzone ani gdzie są przechowywane, określa się terminem „narodowy zasób archiwalny”, który dzieli się na państwowy i niepaństwowy oraz ewidencjonowany i nieewidencjonowany. W przypadku bibliotek ustawa biblioteczna mówi o narodowym zasobie bibliotecznym do którego zalicza zbiory mające wyjątkową

⁵ *Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*. Dz.U. 2020 r., poz. 164 [online]. [Dostęp 8.12.2022]. Dostępny w:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000164>.

⁶ *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*. Dz.U. 1997 r., nr 85, poz. 539 [online]. [Dostęp 8.12.2022]. Dostępny w: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970850539>.

⁷ *Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach*. Dz.U. 1997, nr 5, poz. 24 [online]. [Dostęp 8.12.2022]. Dostępny w: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970050024>.

wartość i znaczenie dla dziedzictwa narodowego i który podlega szczególnej ochronie. W prawie archiwalnym istnieje zobowiązanie nałożone na wytwórców materiałów archiwalnych przekazywania ich do archiwum. W przypadku bibliotek pewną analogie można wywieść z przepisów dotyczących egzemplarza obowiązkowego, opartych na *Ustawie z dnia 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych*⁸ i *Rozporządzeniu Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 marca 1997 r. w sprawie wykazu bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarzy obowiązkowych poszczególnych rodzajów publikacji oraz zasad i trybu ich przekazywania*⁹. Przepisy te nakładają na wydawców obowiązek dostarczania do określonych bibliotek nieodpłatnie druków, książek oraz dokumentów dźwiękowych i audiowizualnych. W odniesieniu do muzeów ustawa nie definiuje „narodowego zasobu muzealnego”, ale określa muzea jako *rzeczy ruchome i nieruchomości stanowiące własność muzeum i wpisane do inwentarza muzealiów. Muzea stanowią dobro narodowe*¹⁰.

Te trzy rodzaje instytucji: biblioteki, archiwa i muzea tworzą odrębne struktury organizacyjne. Archiwa w Polsce wchodzi w skład państwowej sieci archiwalnej, w której wyodrębnia się: archiwa państwowe, archiwa państwowe wyodrębnione, archiwa zakładowe organów i jednostek państwowych, archiwa organów samorządu terytorialnego oraz państwowe jednostki organizacyjne z powierzonym zasobem archiwalnym, jak również biblioteki i muzea, o ile gromadzą i przechowują materiały zaliczane do państwowego zasobu archiwalnego. W przypadku bibliotek z jednej strony również istnieje ogólnopolska sieć biblioteczna, do której należą biblioteki publiczne i inne biblioteki włączone decyzją ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, ale z drugiej strony poza nią istnieje różnorodność typów bibliotek funkcjonujących w innych strukturach: uczelnianych, szkolnych, instytucji naukowych i kulturalnych. Z kolei muzea pod względem formalnym dzielą się na państwowe i prywatne, samorządowe i społeczne. Dalszy podział wiąże się ze specyfiką zbiorów (np. muzea archeologiczne, biograficzne, sztuki itp.).

Na temat podobieństw i różnic instytucji GLAM/LAM w aspekcie legislacyjnym można by pisać wiele, ale w naszym przypadku chodzi jedynie o nakreślenie tła, na którym może się dokonywać ewentualna współpraca tychże podmiotów. Jak widać z już przytoczonych aspektów, nietrudno znaleźć podobieństwa dotyczące zadań, celów i obowiązków. Natomiast różnice wiążą się m.in. z faktem podlegania odrębnym regulacjom prawnym oraz nadzorowi jednostek centralnych. Wspomniano już, że archiwa państwowe podlegają Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (NDAP), jednak status archiwów wyodrębnionych (do których zalicza się Archiwum Sejmu, Senatu, Prezydenta RP, Prezesa Rady Ministrów, Biura Bezpieczeństwa Narodowego, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Wywiadu, Centralnego Biura Antykorupcyjnego oraz Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu) jest specyficzny, gdyż mimo że należą do państwowej sieci archiwalnej,

⁸ *Ustawa z dnia 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych*. Dz.U. 1996, nr 152, poz. 722 [online]. [Dostęp 8.12.2022]. Dostępny w:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19961520722>.

⁹ *Rozporządzeniu Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 marca 1997 r. w sprawie wykazu bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarzy obowiązkowych poszczególnych rodzajów publikacji oraz zasad i trybu ich przekazywania*. Dz.U. 1997, nr 29, poz. 161 [online]. [Dostęp 8.12.2022]. Dostępny w:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970290161>.

¹⁰ *Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach*, dz. cyt., art. 1.2.

to formalnie nie podlegają NDAP. Podobnie biblioteki, które tworzą sieć biblioteczną jedynie w przypadku bibliotek publicznych w pewnym stopniu związane są z Biblioteką Narodową, zaś status pozostałych jest bardzo zróżnicowany. Centralnym organem w zakresie muzealnictwa jest [Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów](#)¹¹, organ powołany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (podobnie jak NDAP), ale jego rolą nie jest *sensu stricte* nadzór, lecz tworzenie rekomendacji oraz gromadzenie i upowszechnianie wiedzy o muzeach i zbiorach publicznych, wyznaczanie standardów w muzealnictwie oraz kształtowanie świadomości w zakresie wartości i zachowania dziedzictwa kulturowego w wymiarze społecznym. Na szczeblu ministerialnym wszystkie instytucje kultury podlegają Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Narodowego, ale w niektórych zakresach ich kompetencje zazębiają się z innymi ministerstwami, tj. nauki, szkolnictwa wyższego czy innych resortów (np. w odniesieniu do bibliotek branżowych, specjalistycznych).

Różnice dotyczące norm prawnych, zależności instytucjonalnej czy ekonomicznej niewątpliwie mogą stanowić poważne przeszkody w budowaniu wspólnych przedsięwzięć. Szczególnie kwestie ekonomiczne i zdobywanie potrzebnych funduszy może stanowić duże wyzwanie. Podobnie jak próby wypracowania wspólnych standardów w zakresie opracowywania i katalogowania zbiorów. Każda z instytucji GLAM/LAM używa własnych, odrębnych norm i zasad, choć zdarzają się sytuacje wzajemnego czerpania z doświadczeń, narzędzi i formatów. W środowisku archiwów do opracowania archiwaliów wykorzystywane są m.in. standard ISAD(G) (General International Standard Archival Description), a do kodowania informacji o zasobach archiwalnych EAD (Encoded Archival Description). Przy czym powstanie pierwszego z nich odbywało się przy stałej współpracy i korzystaniu z doświadczeń bibliotekarzy¹². Podobnie drugi standard wspierany jest przez środowiska bibliotekarskie, a Biblioteka Kongresu Stanów Zjednoczonych stała się główną instytucją odpowiedzialną za jego rozwój.

Oba standardy mają charakter ogólnych wskazówek, reguł i służą raczej jako punkt wyjścia do tworzenia bardziej szczegółowych, narodowych czy instytucjonalnych formatów. Międzynarodowym standardem opisu archiwalnych haseł wzorcowych jest ISAAR (CPF) (International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families). W bibliotekach dominującym od wielu lat jest format MARC 21 (Machine-Readable Cataloging) używany do zapisu i wymiany danych w bazach katalogowych i bibliograficznych. Stosuje się też nowy model opisu danych bibliograficznych FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records) oraz wspomniany już EAD. Muzea mają swój zbiór wytycznych dotyczących opisu dzieł sztuki, architektury i innych dzieł kultury CDWA (Categories for the Description of Works of Art). Można tu także wymienić brytyjski standard zarządzania zbiorami muzealnymi SPECTRUM (przeznaczony jest dla wszystkich muzeów, bez względu na wielkość i typ gromadzonych przez nie zbiorów oraz dla innych instytucji i organizacji, które zarządzają własnymi kolekcjami) oraz LIDO (Lightweight Information Describing Objects) służący do przekazywania informacji o muzealiach w ujednolicony sposób, by nadawały się one do wyszukiwania i kwerend.

¹¹ Wszystkie odesłania do stron internetowych przedstawiają wersję aktualną w dn. 5.01.2023 r.

¹² BANIECKI, A. ISAD(G) – Światowy system wielopoziomowego opisu materiałów archiwalnych. Wprowadzenie do zagadnienia. *Archeion* [online]. 2005, [nr] 108, s. 249. [Dostęp 1.12.2022]. ISSN 0066–6041. Dostępny w: <https://www.archiwa.gov.pl/poznaj/publikacje/archeion/>.

Ucyfrowienie materiałów może się stać niewątpliwie impulsem do tworzenia lub korzystania ze wspólnych standardów. Jeżeli archiwalia, muzealia czy materiały biblioteczne przyjmują postać cyfrową, łatwiej je opisać za pomocą ujednoczonych metadanych, do czego GLAM/LAM wykorzystują ogólny standard metadanych Dublin Core czy wspomniany LIDO. Ogólne zastosowanie ma także brytyjski standard danych dotyczących środowiska historycznego MIDAS Heritage, służący do rejestrowania informacji o budynkach, stanowiskach archeologicznych, wrakach statków, parkach i ogrodach, polach bitew, obszarach zainteresowania i artefaktach. To tylko najbardziej znane próby unifikacji opisu dziedzictwa kulturalnego, w żadnym razie niewyczerpujące listy norm i zasad stosowanych w różnych krajach i instytucjach. Należy również pamiętać, że każda współpraca wiąże się z pokonywaniem przeszkód natury społecznej i psychologicznej, bo tak naprawdę to nie instytucje ze sobą współpracują, ale ludzie z całym bagażem swoich temperamentów, predyspozycji, uprzedzeń i ambicji. Czynnikiem ludzki bywa decydujący dla wielu projektów w powodzeniu lub nie. Współpraca to kompromisy i przyzwolenie na zmiany oraz nakierowanie na osiągnięcie zamierzonego celu, a cel dla wszystkich instytucji GLAM/LAM jest podobny. Przykładów udanej współpracy jest bardzo wiele – warto przytoczyć niektóre z nich.

Przykłady współpracy instytucji GLAM/LAM

Jednym z bardziej znanych przykładów współdziałania GLAM/LAM w skali globalnej jest rozpoczęty w 1992 r. program UNESCO [Pamięć Świata \(Memory of the World\)](#), którego celem jest prowadzenie i wspieranie działań służących zachowaniu dziedzictwa dokumentacyjnego, zwiększaniu jego dostępności oraz budowaniu świadomości znaczenia zbiorów dokumentacyjnych. Tworzona od 1997 r. [Międzynarodowa Lista Pamięci Świata](#) obejmuje dziesiątki obiektów będącym dziedzictwem dokumentacyjnym o szczególnym ogólnoswiatowym znaczeniu. Wśród nich znajdują się zarówno archiwalia, jak i obiekty muzealne czy będące częścią księgozbiorów bibliotecznych. Projekt ten stał się platformą współpracy instytucji pamięci, organizacji kulturalnych, społeczności ICT, organizacji rządowych i środowisk akademickich. *Prace Programu Pamięć Świata obejmują także inne działania – dotyczące zarówno ratowania, ochrony i udostępniania konkretnych obiektów i zbiorów dziedzictwa dokumentacyjnego, jak i polityki w tych dziedzinach. Rozwijającą się inicjatywą jest Projekt PERSIST, w ramach którego tworzona jest międzynarodowa platforma dyskusji i współpracy dotyczącej digitalizacji, zachowania dziedzictwa cyfrowego, m.in. polityki i standardów jego selekcji oraz tworzenia warunków technicznych zapewniających trwałą dostępność archiwizowanego dziedzictwa cyfrowego (m.in. repozytoria oprogramowania)¹³.*

Wśród ogólnopolskich projektów tego typu warto wymienić Wieloletni Program Rządowy „Kwaśny Papier”, dzięki któremu w latach 2000–2008 na masową skalę podjęto działania ratowania poprzez odkwaszanie, a w niektórych przypadkach także mikrofilmowanie i digitalizację, zagrożonych zasobów bibliotecznych i archiwalnych. Integralną częścią programu było również tworzenie zaplecza badawczego oraz prowadzenie badań dotyczących zagrożonych

¹³ *Program Pamięć Świata* [online]. Polski Komitet ds. UNESCO. [Dostęp 1.12.2022]. Dostępny w: <https://www.unesco.pl/komunikacja-i-informacja/pamiec-swiata/>.

zasobów i sposobów ich ochrony¹⁴. Na pograniczu projektów międzynarodowych i krajowych można usytuować organizację zrzeszającą muzea, archiwa i biblioteki polskie poza granicami kraju – [Stałą Konferencję Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie](#) (MABPZ). Stanowi ona przykład wieloletniej współpracy instytucji GLAM/LAM oraz innych organizacji polonijnych mającej na celu koordynację działalności instytucji członkowskich, otaczających swoją troską dorobek i rozwój kultury polskiej oraz prezentujący wolnemu światu jej bogactwo i nierozzerwalność z humanistyczną kulturą europejską.

Ciekawym przykładem jest projekt [Kalliope](#) realizowany u naszych zachodnich sąsiadów. Zakłada on współpracę archiwów i bibliotek niemieckiego obszaru w dziedzinie opracowania spuścizn naukowych i literackich. Jego historia sięga roku 2001, a obecnie współtworzy go 115 instytucji, w tym oprócz bibliotek i archiwów także muzea i inne centra dokumentacji. Bazowymi danymi do Kalliope było 1,2 miliona kart indeksowych Centralnego Rejestru Autografów (Zentralkartei der Autographen ZKA) z ok. 450 instytucji w Republice Federalnej Niemiec. Ich konwersja do bazy danych trwała do roku 2006. W kolejnym etapie skoncentrowano się na wprowadzeniu nowych narzędzi i procedur opracowania i inwentaryzacji w oparciu o obowiązujące standardy biblioteczne i archiwalne. W 2008 r. o projekcie pisano *Otwarty katalog Kalliope, stanowiący własność Biblioteki Państwowej w Berlinie, a co za tym idzie, nadzorowany bezpośrednio przez Fundację Pruskich Dóbr Kultury, stanowi doskonałe narzędzie, które znacznie usprawnia badaczom korzystanie ze zbiorów. Za pośrednictwem katalogu Biblioteki Państwowej można więc szczegółowo zapoznać się z aktualnym stanem akt, opracowanych w Archiwum Dedeciusa. Zbiory dostępne w formie elektronicznej w postaci szczegółowych wpisów inwentarzowych, w postaci oryginalnych dokumentów do wglądu otrzymać można na miejscu.[...] Nowoczesna baza danych ulega procesowi nieustannej modernizacji, co jest wynikiem ciągłej współpracy archiwistów niemieckich z zespołem informatycznym producenta programu [...] Uprawnienia do sporządzenia znormalizowanego opisu obiektu przyszłych badań historycznych posiadają pracownicy merytoryczni wszystkich instytucji archiwalnych, muzealnych czy bibliotek, aktywnych w ramach struktur Kalliope. Plusem takiego systemu jest fakt, iż wszyscy jego użytkownicy korzystają ze wspólnego zasobu informacji, umieszczonych tam zawsze przez wąsko wyspecjalizowanych pracowników poszczególnych archiwów, bibliotek czy muzeów¹⁵.*

Obecnie Kalliope z bazy danych przekształcił się we wspólny katalog OPAC i jednocześnie ogólnokrajowy system informacji o archiwaliach i spuściznach wybitnych osobistości życia literackiego, artystycznego czy publicznego. Opracowanie i katalogowanie materiałów odbywa się w oparciu o wypracowane na przestrzeni lat i w porozumieniu z instytucjami współtworzącymi Kalliope reguły i formaty. Dane wprowadzane są w sposób jednolity w oparciu o normy i standardy opisu archiwalnego, w tym ISAD (G), ISAAR(CPF) i AED, jak również standardy biblioteczne – MARC 21. Obecnie na stronie internetowej projektu znajdują się

¹⁴ SOBUCKI, W. Wieloletni Program Rządowy „Kwaśny Papier”. W: *Zachowajmy przeszłość dla przyszłości. Materiały z międzynarodowego Seminarium Warszawa, 29–30 marca 2007 r.* [online]. Seria: Propozycje i Materiały nr 71. Warszawa: SBP, 2007, s. 45. [Dostęp 1.12.2022]. ISBN 978-83-89316-78-3. Dostępny w: http://pliki.sbp.pl/ac/PM_71.pdf.

¹⁵ KAŹMIERCZAK, B. Spuścizna po Henryku Beresce. Kilka uwag nad polskimi i niemieckimi zasadami opracowywania archiwów osobistych. *Biblioteka* [online]. 2008, nr 12 (21), s. 97. [Dostęp 2.12.2022]. ISSN 1506-3615. Dostępny w: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/b/article/view/242>.

informacje o wykorzystywaniu następujących standardów: EAD, EAC, XML jak również standardów opisów metadanych cyfrowych Dublin Core i MODS (Metadata Object Description Schema). Warto zauważyć, że opracowanie materiałów w ramach projektu Kalliope opiera się głównie na typowo bibliotecznym opisie formalnym oraz kartotece haseł wzorcowych (KHW Niemieckiej Biblioteki Narodowej) podobnie stosowana terminologia jest częściej biblioteczna niż archiwalna czy inna¹⁶. Można przypuszczać, że archiwiści biorący udział w projekcie musieli iść na spore kompromisy, żeby zaakceptować i przyjąć do opracowania archiwaliów zasady bibliotecznego opisu katalogowego. Pokonanie różnic metodologicznych nie jest łatwe, ale jak widać na przykładzie Kalliope możliwe i efektywne. Plany rozwoju projektu zakładają m.in. wizualizację danych, czemu służy będący obecnie w fazie prototypu i współtworzony przez kilka instytucji projekt [SoNAR](#).

Przykłady projektów cyfrowych realizowanych wspólnie przez GLAM/LAM

Wykorzystanie technologii cyfrowych jest płaszczyzną dającą współpracy GLAM/LAM największe szanse rozwoju. GLAM/LAM współistnieją w różnych środowiskach organizacyjnych, ale coraz częściej stają w obliczu rosnącej presji, aby zapewnić bardziej zintegrowany dostęp do swoich zbiorów. Dodatkowo okres pandemii, kiedy wiele instytucji zamknęło swoje podwoje dla użytkowników zewnętrznych, uprzytomnił nam, jak ważny jest dostęp online i zasoby cyfrowe. Możliwości takie poszerza digitalizacja zbiorów i cyfryzacja procesu udostępniania. Na tym polu instytucje kultury i nauki zmierzają zasadniczo w tym samym kierunku, używając jednak różnych metodologii i narzędzi. Brak współpracy w zakresie wymiany doświadczeń i realizacji projektów cyfrowych utrudnia wyjście naprzeciw potrzebom użytkowników, którzy nie mają możliwości kompleksowego przeszukiwania czy skorzystania z zasobów GLAM/LAM za pomocą jednej aplikacji, jednego systemu, jednej multiwyszukiwarki. Zintegrowany dostęp do zbiorów to tylko jeden z przykładów tego, jak biblioteki, archiwa i muzea mogą zwiększyć swoją efektywność i wpływ poprzez ściślejszą współpracę. Zwolennicy tej drogi wskazują na możliwość współdzielenia danych, usług, infrastruktury technicznej, wiedzy specjalistycznej czy personelu, co może wpłynąć na zwiększenie potencjału i efektywności w instytucjach¹⁷. Naturalnie na problem ten można spojrzeć z różnych perspektyw, a indywidualne aspiracje czy specyfika różnych środowisk organizacyjno-instytucjonalnych potęgują sieć przeszkód, które należałoby pokonać, by śladem innych państw komasować i czynić wspólnymi projekty, w szczególności cyfrowe, tak by dostarczać użytkownikowi jak najbardziej wszechstronne i interdyscyplinarne narzędzia.

Projekty cyfrowe rozumiane jako digitalizacja i udostępnianie dziedzictwa kulturowego, współtworzone przez instytucje GLAM/LAM, realizowane są zarówno w skali międzynarodowej, jak i krajowej, np. w postaci cyfrowych bibliotek, repozytoriów, archiwów, a także wir-

¹⁶ Wspomniała o tym Agnieszka Brockmann w referacie *Współpraca archiwów i bibliotek niemieckiego obszaru językowego w dziedzinie opracowania spuścizn naukowych i literackich: Federacja Kalliope i jej partnerzy*, zaprezentowanym na konferencji pt. „Archiwa i biblioteki naukowe – wspólne przestrzenie działań”, Poznań, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 24–25 listopada 2022 r.

¹⁷ ZORICH D.M., GÜNTER W., ERWAY R. *Beyond the silos of the LAMs: Collaboration among libraries, archives and museums* [online]. OCLC Research, 2008. [Dostęp 2.12.2022]. Dostępny w: <https://doi.org/10.25333/x187-3w5>.

tualnych muzeów czy galerii. Część z tych projektów ma już za sobą wieloletnią historię, inne stanowią odpowiedź na potrzeby ostatnich lat. Wśród tych pierwszych na pewno należałoby wymienić [Europeane](#), będącą rodzajem multiwyszukiwarki przeszukującej zbiory cyfrowe wielu instytucji. Europeana to wspólny punkt dostępu do zbiorów cyfrowych i katalogów bibliotek, archiwów i muzeów w całej Unii Europejskiej. Na gruncie polskim taką multiwyszukiwarką jest prowadzona przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe (PCSS) [Federacja Bibliotek Cyfrowych](#) (FBC). Zasoby FBC są współtworzone przez wiele instytucji naukowych i publicznych, takich jak wyższe uczelnie, biblioteki, archiwa, muzea czy ośrodki badawcze. Innym wartym przypomnienia przedsięwzięciem jest projekt GLAM-Wiki prowadzony przez organizację pozarządową Stowarzyszenie Wikimedia Polska we współpracy z polskimi instytucjami GLAM, ale też innymi instytucjami publicznymi (np. Senat, ogrody botaniczne). Efektem tejże kooperacji jest wzbogacanie biblioteki mediów Wikimedia Commons o reprodukcje dzieł sztuki, materiały archiwalne, filmy czy nagrania audio. Twórcy projektu opisują go następująco: *Instytucje kultury udostępniają swoje zbiory znajdujące się w domenie publicznej lub przekazują do Wikimedia Commons wybrane materiały na wolnych licencjach. Wszystkie te materiały mogą być ponownie wykorzystywane przez wszystkich użytkowników Internetu – do ilustrowania Wikipedii, tworzenia materiałów edukacyjnych, utworów artystycznych lub nawet komercyjnie*¹⁸.

Historia digitalizacji dziedzictwa kulturowego w Polsce sięga lat dziewięćdziesiątych, kiedy to zaczęły powstawać pierwsze biblioteki cyfrowe. W ich ślad poszły archiwa i muzea. Obecnie w Polsce nie brakuje przykładów cyfrowych bibliotek, archiwów czy muzeów, podobnie jak poświęconych im badań czy opracowań. Natomiast w odniesieniu do tematu współpracy tychże instytucji istotne stają się ich wspólne działania na rzecz udostępniania ich zasobów. Jednym z nich jest regionalny GLAM działający od 2018 r. na podstawie porozumienia o współpracy zawartego między wrocławskimi instytucjami: Biblioteką Uniwersytecką, Archiwum Państwowym, Zakładem Narodowym im. Ossolińskich, Muzeum Narodowym i Papieskim Wydziałem Teologicznym. W preambule porozumienia zawarto następujące zobowiązanie: *Działając w dobrze pojętym interesie każdej z ww. Stron – ich reprezentanci zawierają porozumienie ws. podjęcia wzajemnej współpracy, w celu wykorzystania możliwości stwarzanych przez najnowsze technologie cyfrowe dla zabezpieczenia, udostępniania i popularyzacji obiektów dziedzictwa kulturowego zawartego w ich zasobach oraz wspólnej realizacji koncepcji GLAM, w wymiarze środowiskowym miasta Wrocławia, które nie stoi w sprzeczności z aktualnymi zobowiązaniami poszczególnych instytucji w zakresie digitalizacji.* Jako przedmiot porozumienia określono współpracę w zakresie standaryzacji dostępu do cyfrowych obiektów dziedzictwa kulturowego (GLAM) w standardzie IIIF (International Image Interoperability Framework [przyj. red.]) – <https://iiif.io>¹⁹.

Realizowany we Wrocławiu holistyczny model współpracy GLAM powstał na bazie dążenia instytucji kultury do jak najefektywniejszego wykorzystania potencjału technologii, aby

¹⁸ Wikiprojekt: GLAM. W: *Wikipedia Wolna Encyklopedia* [online]. 7.12.2022. [Dostęp 7.12.2022]. Dostępny w: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Wikiprojekt:GLAM/Projekty>.

¹⁹ *GLAM – informacje* [online]. Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, 7.12.2022. [Dostęp 7.12.2022]. Dostępny w: <https://www.bu.uni.wroc.pl/glam>.

w sposób bardziej przydatny prezentować zbiory. W takim modelu najważniejszy staje się użytkownik, ale nie można również zapomnieć o instytucjach, które muszą pokonać wiele trudności i obaw. Jak wspomina dyrektor Biblioteki UW – Grażyna Piotrowicz – *Instytucje miały obawy, czy jeśli obiekty będą zdigitalizowane i wspólnie zaprezentowane, to czy tożsamość instytucjonalna będzie zachowana czy użytkownik będzie wiedział, skąd dany obiekt pochodzi. Oczywiście, że tak, bo w metadanych zaszywane są nazwy instytucji, więc użytkownik może przeszukiwać obiekty, kierując się zainteresowaniami i potrzebami, może stosować funkcjonalne narzędzia*²⁰. Współtwórcy wrocławskiego GLAM planują też kolejne projekty, takie jak Silesia Sacra czy Laboratorium Humanistyki Cyfrowej²¹.

Niewątpliwie wrocławski regionalny GLAM zasługuje na oddzielne opracowanie, obszerniej prezentujące wszystkie powiązane z nim projekty. Temat ten w kontekście współpracy Archiwum Państwowego (AP) we Wrocławiu i Biblioteki Uniwersyteckiej przedstawili m.in. Ryszard Bacmaga, Tomasz Kalot i Grzegorz Przybysz w referacie *Rola Archiwum w budowaniu regionalnej platformy współpracy – GLAM*²². Autorzy zwracają uwagę na jedno z innowacyjnych rozwiązań, które rozwijano w ramach projektu, a mianowicie rozbudowa systemu do zarządzania procesem digitalizacji Rejestr Skanów (RS) używanego w AP we Wrocławiu. Umożliwia on zarządzanie elementami opisu archiwalnego jednostek, informacjami na temat statusu obiektów i etapu digitalizacji, a także rejestruje i ewidencjonuje ruch materiałów archiwalnych. Dzięki współpracy wspomnianych instytucji system RS został wzbogacony o nową funkcjonalność – masowe tworzenie plików piramidalnych do strumieniowego prezentowania obrazów cyfrowych w standardzie IIIF. Stwarza to możliwość prezentacji zasobu w przeglądarkach posiadających rozbudowane funkcje i wsparcie dla różnego typu formatów²³. W ten sposób powstał produkt na tyle obiecujący, że przedstawiono go NDAP do ewentualnego wdrożenia w innych archiwach.

Projekt regionalnego GLAM wrocławskiego stał się inspiracją dla kolejnych przedsięwzięć, w tym [Leopoldiny](#) – platformy integrującej zbiory Uniwersytetu Wrocławskiego, m.in.: Biblioteki Cyfrowej, Repozytorium Cyfrowego, Archiwum Cyfrowego i Muzeum Cyfrowego (w tym Muzeum Mineralogicznego, Ogrodu Botanicznego, Zakład Geografii Fizycznej), a także Systemu Informacji Naukowej. Pełna nazwa projektu to Leopoldina online – platforma integracji i udostępniania elektronicznych zasobów Uniwersytetu Wrocławskiego dla nauki, edukacji i popularyzacji wiedzy. Jest on współfinansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Inicjatorami projektu byli bibliotekarze i pracownicy Uniwersytetu Wrocławskiego (UWr), którzy pracowali nad wykorzystaniem grupy standardów IIIF, czyli technologii, która pozwala prezentować zbiory w sposób ujednolicony przy pomocy strumieniowania.

²⁰ SAŁAMAJ, A. *GLAM – udostępniamy kulturę Dolnoślązkom!* [online]. Uniwersytet Wrocławski, 8.02.2022. [Dostęp 7.12.2022]. Dostępny w: <https://uwr.edu.pl/otwarte-zasoby/regionalny-glam/aktualnosci-regionalny-glam/glam-udostepniamy-kulture-dolnoslazakom/>.

²¹ Tamże.

²² BACMAGA R., KALOTA T., PRZYBYSZ, G. *Rola Archiwum w budowaniu regionalnej platformy współpracy*. W: *VIII Powszechny Zjazd Archiwistów Polskich „Archiwa – zwierciadła czasu, skarbnice pamięci”*, Łódź, 7–9 września 2022 r. [online]. [Dostęp 7.12.2022]. Dostępny w: <https://sap.waw.pl/zjazdy/viii-zjazd-powszechny/referaty/>.

²³ Tamże.

Warto podkreślić, że dodatkową wartością projektu Leopoldina są narzędzia badawcze, takie jak *Wirtualne Laboratorium Transkrypcji*, które pozwala tworzyć cyfrowy tekst na podstawie skanów. Wyniki można wykorzystać do przygotowania obiektu cyfrowego w takich standardach, jak: hOCR, TEI, PDF, eBook. Narzędzie pozwala na transkrypcję obiektów importowanych z bibliotek cyfrowych, także z wykorzystaniem standardu IIIF.

GLAM/LAM jako instytucje hybrydowe

Jedna z teorii głosi, że korzenie instytucji kultury, w szczególności bibliotek i archiwów, sięgają czasów [Biblioteki Aleksandryjskiej](#), która pełniła funkcję instytucji LAM w dzisiejszym rozumieniu terminu i miała dać początek późniejszemu zróżnicowaniu i podziałowi na odrębne byty instytucjonalne²⁴. Z czasem, gdy powiększały się zbiory, instytucje GLAM stały się bardziej wyspecjalizowane, a ich struktury były organizowane oddzielnie, według form informacji i rodzajów użytkowników. Ponadto w ciągu XIX i XX wieku wyłoniły się oddzielne samorządy zawodowe oraz programy edukacyjne²⁵. Do przeszłości i historycznych tradycji nawiązują niektóre polskie GLAM/LAM, łącząc w jednym organizmie funkcje dwóch lub więcej instytucji. Można tutaj pokusić się o wyodrębnienie dwóch grup. Pierwsza to „instytucja w instytucji”, czyli np. biblioteka czy archiwum w muzeum, czy też archiwum w bibliotece lub muzeum, a druga to instytucje hybrydowe spajające w jednym organizmie dwie lub więcej funkcji.

Powszechnym zjawiskiem jest obecność archiwów w strukturze organizacyjnej innych instytucji, w tym bibliotek czy muzeów. Zazwyczaj są to tak zwane archiwa zakładowe, czyli komórki zajmujące się przejmowaniem materiałów archiwalnych oraz dokumentacji niearchiwalnej niepotrzebnej do bieżącej działalności macierzystej placówki. Archiwa zakładowe powoływane są jedynie w tych jednostkach organizacyjnych, które wytwarzają materiały archiwalne (akta kat. A). Z mocy ustawy jednostki te objęte są nadzorem archiwalnym właściwych terenowo archiwów państwowych. Na zasób archiwów muzealnych czy bibliotecznych składają się m.in.: akta związane z działalnością statutową jednostek macierzystych, tj. gromadzeniem zbiorów, działalnością naukową, edukacyjną, wydawniczą i konserwatorską, organizacją ekspozycji i wystaw, także akta związane z funkcjonowaniem instytucji: finansowe, administracyjne, pracownicze. W ten sposób archiwa zakładowe odciążają komórki organizacyjne od dokumentacji, której okres przechowywania jeszcze nie minął (więc nie podlega brakowaniu), ale nie jest już potrzebna do bieżącej działalności oraz przechowują i zabezpieczają materiał archiwalny, który po upływie ustawowego czasu przekazują do archiwów państwowych. Dodatkowo współpraca między jednostką organizacyjną a jej archiwum obejmuje ustalanie normatywów kancelaryjno-archiwalnych określających szczegółowe zasady i tryb

²⁴ DELNERO, P. Archives and Libraries in the Old Babylonian Period, c.1900–1600 bce. W: RYHOLT, K., BAR-JAMOWIC, G. (red.). *Libraries before Alexandria: Ancient Near Eastern Traditions* [online]. Oxford: Oxford University Press, 2019. s. 169. [Dostęp 7.12.2022]. Dostępny w: <https://doi.org/10.1093/oso/9780199655359.003.0004>.

²⁵ MARCUM, D. Archives, Libraries, Museums: Coming Back Together? *Information & Culture: A Journal of History* [online]. 2014, vol. 49, no. 1, s. 82. [Dostęp 7.12.2022]. ISSN 2166-3033. Dostępny w: <https://doi.org/10.1353/lac.2014.0001>.

wykonywania czynności kancelaryjnych w jednostce oraz reguluje postępowanie w tym zakresie z wszelką dokumentacją, a także szkolenie personelu biurowego w zakresie właściwego tworzenia akt oraz ich odpowiedniego przygotowania do archiwum²⁶. W zasobie archiwów muzealnych nierzadko znaleźć można także cenną dokumentację historyczną, różnego typu kolekcje czy spuścizny wybitnych naukowców, ludzi sztuki, pracowników. W niektórych muzeach archiwa czy biblioteki zajmują istotne miejsce w ofercie informacyjno-kulturalnej instytucji macierzystej, acz ich ranga zazwyczaj jest niewielka.

Z kolei obecność bibliotek w strukturze organizacyjnej archiwów i muzeów, mimo że ma często miejsce, jest mniej oczywista. Liczne muzea, szczególnie o randze narodowych, mają własne biblioteki, w tym również centralną muzealną instytucję, jaką jest NIMOZ (Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów). Biblioteki te, podobnie zresztą jak biblioteki archiwalne, pełnią funkcję naukową i edukacyjną, zapewniają dostęp do materiałów i zasobów potrzebnych do prowadzenia prac naukowo-badawczych. Same również prowadzą taką działalność, realizując potrzeby pracowników jednostek macierzystych oraz użytkowników zewnętrznych. Bibliotekarze muzealni w Polsce zwracają uwagę, że w przeciwieństwie do wielu krajów (np. Francji, Holandii czy Czech), w których biblioteki muzealne są ważnym czynnikiem stanowiącym o randze i popularności macierzystych muzeów, polskie muzea zdają się nie doceniać potencjału naukowego i wizerunkowego istniejących w ich strukturach bibliotek²⁷. W związku z tym w ostatnich latach daje się zauważyć zintensyfikowanie działań środowiska biblioteczno-muzealnego w zakresie poszerzenia form współpracy i podniesienia rangi bibliotek muzealnych. Organizowane są konferencje i spotkania dla przedstawicieli tych bibliotek oraz pojawiają się poświęcone tej tematyce badania i prace w literaturze branżowej²⁸. Sami bibliotekarze wskazują na niejasne zasady funkcjonowania tychże instytucji, które działają jakby na pograniczu dwu światów i dwu porządków prawnych muzealnego i bibliotecznego. Trudno w takiej sytuacji wypracować jednolite standardy, a poszczególne muzea kierują się własnymi regułami, zazwyczaj niezbyt inwestując w potencjał i możliwości swojej „mniejszej części”.

Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku bibliotek funkcjonujących przy archiwach. Są to również biblioteki naukowe, a część z nich, m.in. biblioteki archiwów państwowych, stara się współpracować tworząc wspólny system informacyjno-biblioteczny. Należą do niego biblioteki sieci 33 archiwów państwowych oraz Centralna Biblioteka Archiwistyczna NDAP. Pozostają one w cieniu swoich jednostek macierzystych i obecnie znajdują się na etapie integracji i ujednoczenia systemu komputerowego do katalogowania zbiorów, planując wdrożyć system KOHA, który ma zastąpić wcześniej używane systemy (MAK, Libra2000, Mateusz)²⁹. Ce-

²⁶ BORODIJ, E. *Kancelaria i archiwum zakładowe*. Warszawa: Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, 2009, s. 111. ISBN 978-83-906252-2-5.

²⁷ ŻĄK-CAPLOT, K., SIUCIAK, A. Teraz my, czyli o współpracy biblioteczno-muzealnej w Polsce. *Biuletyn EBIB* [online]. 2020, nr 3(192). [Dostęp 7.12.2022]. ISSN 1507-7187. Dostępny w: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/678/713>.

²⁸ Zob. *Biuletyn EBIB* [online]. 2020, nr 3 (192), Biblioteki muzealne. [Dostęp 7.12.2022]. ISSN 1507-7187. Dostępny w: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/issue/view/80>.

²⁹ LESZUK, A., MAKÓWKA, A. *System informacyjno-biblioteczny w archiwach państwowych*. Referat wygłoszony na konferencji w Poznaniu pt. „Archiwa i biblioteki naukowe – wspólne przestrzenie działań”, Poznań, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 24–25 listopada 2022 r.

lem jest stworzenie jednolitego, centralnego katalogu zbiorów bibliotecznych archiwów państwowych oraz jednego repozytorium zbiorów elektronicznych, w przyszłości też cyfrowych. Taka multiwyszukiwarka mogłaby obsługiwać z jednego miejsca zarówno zbiory biblioteczne, jak i archiwalne, np. przeszukiwane obecnie w serwisie [Szukaj w Archiwach](#).

Wydaje się, że sytuacja, w której jedna z instytucji GLAM/LAM jest nadrzędna, a druga zależna dla tej drugiej wiąże się raczej z umniejszaniem jej roli i traktowaniem „po macoszemu”. Priorytet zawsze będą miały potrzeby i plany instytucji nadrzędnej. Nieco inny rodzaj instytucji GLAM/LAM to połączenie kilku bytów na zasadzie synergii w jednej instytucji. Przykładem takiej hybrydy instytucjonalnej jest Biblioteka Sejmowa, w skład której wchodzi Archiwum Sejmu i Wydział Muzealiów.

Biblioteka Sejmowa czyli LAM w jednej instytucji

Biblioteka Sejmowa (BS) jako jednostka organizacyjna stanowi jedno z biur Kancelarii Sejmu i podlega Szefowi Kancelarii Sejmu. W jej skład wchodzi Archiwum Sejmu (AS) – na prawach jednego z wydziałów – oraz Wydział Muzealiów (WM). Taka organizacja biblioteki nawiązuje do tradycji z okresu II RP, a w przypadku AS podyktowana była też względami praktycznymi – eliminacją wielokrotnego gromadzenia niektórych dokumentów i ułatwieniem archiwistom dostępu do materiałów źródłowych przechowywanych w bibliotece. Obecna organizacja BS kształtowała się w latach 90. W 1990 r. zrezygnowano z mającej kilkuletnią historię idei utworzenia Muzeum Sejmu Polskiego, a zespół zajmujący się przez kilka lat jego organizacją przeszedł do Biblioteki Sejmowej, tworząc Wydział Muzealiów. *Komórka ta kontynuuje gromadzenie, opracowanie i konserwowanie przedmiotów zabytkowych (obecnie w kolekcji znajduje się blisko 10 000 artefaktów związanych z historią Sejmu Polskiego), udostępnia je na wystawach czasowych (w latach 1986–2019 zorganizowano 37 takich ekspozycji w Polsce, a także w gmachach zagranicznych parlamentów). Do zadań muzealników zaliczyć także należy zapewnianie dekoracji pomieszczeń sejmowych o charakterze reprezentacyjnym. Pracownicy Wydziału Muzealiów organizują konferencje naukowe, odpowiadają za realizację projektów rzeźbiarskich (np.: galeria rzeźb marszałków izby poselskiej I Rzeczypospolitej, tablice pamiątkowe w holu głównym Sejmu), malarskich (galeria obrazów marszałków Sejmu II RP), a także dostarczają ikonografię historyczną dla Wydawnictwa Sejmowego. Wydział Muzealiów odpowiada także za Wirtualne Muzeum Sejmu oraz za wprowadzenie wyboru artefaktów parlamentarnych na platformę Google Arts&Culture³⁰. Obecnie WM jest jednym z wydziałów BS, jednak pomysł utworzenia samodzielnej jednostki w postaci Muzeum Sejmu Polskiego pojawia się co jakiś czas, a realizacja tego planu zależy przede wszystkim od woli politycznej i zasobności finansowej.*

Wśród wydziałów BS warto wymienić jeszcze Wydział Zbiorów Historii Społecznej, który powstał na bazie przejętego w 1991 r. dawnego Archiwum Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej oraz powołaną w tym samym roku Mediatekę, będącą odpowie-

³⁰ POPŁAWSKI, B. Muzeum Parlamentarne – konteksty historyczny i kulturowe oraz polityczne uwikłania. *Muzealnictwo* [online]. 2019, t. 60, s. 53. [Dostęp 7.12.2022]. ISSN 0464-1086. Dostępny w: <https://muzealnictworocznic.com/resources/html/article/details?id=188921>.

dzią na zapotrzebowanie ze strony posłów na informację medialną. Zadaniem tej ostatniej są rejestracja, opracowywanie i udostępnianie nagrań wideofonicznych obrad Sejmu oraz ważniejszych audycji telewizyjnych o charakterze informacyjnym i publicystycznym. W późniejszym okresie, w latach 2002–2018, przy Bibliotece Sejmowej funkcjonował także Ośrodek Informacji i Dokumentacji Europejskiej obsługujący użytkowników w zakresie informacji o dokumentach i aktach prawnych Unii Europejskiej³¹.

W 1992 r. do Biblioteki Sejmowej przyłączono Archiwum Sejmu. Do jego zadań należą m.in. gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i udostępnianie materiałów wytworzonych przez Sejm, jego organy, posłów i ich biura oraz przez Kancelarię Sejmu, pozyskiwanie materiałów archiwalnych lub ich kopii dokumentujących historię polskiego parlamentaryzmu, a także przygotowywanie edycji źródeł do historii parlamentaryzmu. Ponadto pracownicy archiwum nadzorują postępowanie z dokumentacją w komórkach organizacyjnych Kancelarii Sejmu oraz udzielają konsultacji i prowadzą szkolenia w tym zakresie. Z jednej strony AS jest wydziałem BS, z drugiej zadania, funkcje oraz zasób czynią z niego odrębną jednostkę, którą zarządza naczelnik archiwum podległy dyrekcji BS.

Biblioteka Sejmowa pełni rolę zarówno biblioteki naukowej, jak i unikalnego w skali kraju ośrodka informacji parlamentarnej. Jej zbiory służą przede wszystkim parlamentarzystom, członkom Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu, jak również pracownikom kancelarii obu izb parlamentu, biur poselskich, klubów i kół parlamentarnych oraz innym użytkownikom poszukującym materiałów z zakresu literatury prawniczej ze szczególnym uwzględnieniem prawa konstytucyjnego, parlamentarnego i administracyjnego, również literatury historycznej czy społeczno-ekonomicznej³². Biblioteka gromadzi, opracowuje i udostępnia polskie i zagraniczne wydawnictwa parlamentarne i urzędowe oraz wydawnictwa wybranych organizacji międzynarodowych, a także publikacje informacyjne, pamiętniki i bibliografie polityków i działaczy społecznych. Oddzielny zbiór stanowi kolekcja Wydziału Zbiorów Historii Społecznej, która powstała na bazie wspomnianego wyżej księgozbioru Archiwum Komitetu Centralnego PZPR i obok literatury dotyczącej polskiej lewicy gromadzi publikacje o tematyce społeczno-politycznej oraz prasę konspiracyjną i emigracyjną ukazującą się do roku 1939.

Krótką charakterystyka szczególnej formacji LAM, jaką jest Biblioteka Sejmowa, pokazuje zróżnicowanie jej zadań, funkcji i zbiorów. Szukając punktów wspólnych, zgodnie z analizowanym tematem współpracy i kooperacji GLAM/LAM można – obok współegzystencji w jednym organizmie instytucjonalnym – wymienić przede wszystkim korzystanie z narzędzia informatycznego, jakim jest zintegrowany system komputerowy Aleph. Obsługuje on wszystkie procesy biblioteczne, takie jak gromadzenie, katalogowanie czy udostępnianie zbiorów. Dodatkowo ma moduł zarządzania zbiorami cyfrowymi i ich metadanymi bezpośrednio w środowisku Alepha. Dla obiektów cyfrowych można w nim stworzyć opisy bibliograficzne, czyli metadane opisowe oraz dołączyć metadane techniczne – w tym prawa dostępu. Pewna „plastyczność” systemu i możliwość tworzenia w nim wiele różnych baz danych została wykorzy-

³¹ KULISIEWICZ, W. 100 lat Biblioteki Sejmowej, tradycja i nowoczesność. W: STAŚKIEWICZ W. (red.) *Sto lat na wiejskiej. Biblioteka Sejmowa 1919–2019*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2019, s. 44–45. ISBN 978-83-7666-646-4.

³² WASILEWSKA, K., *Nasze dziedzictwo*. W: STAŚKIEWICZ W. (red.), dz. cyt., s. 57–58.

stana zarówno przez Archiwum Sejmu, jak i Wydział Muzealiów. W przypadku AS system Aleph służy do ewidencji archiwalnej, usprawnia porządkowanie i ułatwia przeszukiwanie zasobu archiwalnego oraz pełni rolę systemu wspomagającego proces digitalizacji materiałów archiwalnym, w szczególności dokumentacji zdjęciowej³³. Dla użytkowników zewnętrznych dostępna jest tylko baza zdjęć, a pozostała część bazy archiwalnej pełni rolę systemu wewnętrznego dostępnego wyłącznie dla pracowników AS. System wykorzystywany jest również przez Wydział Muzealiów do katalogowania zbiorów muzealnych i tworzenia inwentarza muzealiów. Mediateka rejestruje w Alephie nagrania z posiedzeń Sejmu oraz innych wydarzeń.

Przystosowanie systemu, stworzonego z myślą o pracach katalogowych w bibliotekach, do potrzeb opisu materiałów archiwalnych czy muzealnych wymagało wielu prac koncepcyjnych. Największym wyzwaniem było odzwierciedlenie w systemie katalogowym rozbudowanych relacji, które charakteryzują archiwalia istniejące w sieci różnych wzajemnych powiązań. Przyjęte rozwiązania na pewno nie są optymalne w porównaniu do programów dedykowanych i tworzonych na miarę i potrzeby danego archiwum czy muzeum. Niemniej okazało się, że system biblioteczny może być z powodzeniem wykorzystywany w działalności obu instytucji. Dodatkowo rejestracja i opracowanie zdjęć z zasobu AS odbywa się w bibliotecznym standardzie MARC 21, który został odpowiednio zmodyfikowany i dostosowany do potrzeb archiwum. Ze względu na specyfikę dokumentacji i materiałów archiwalnych zachowanie pełnej zgodności ze standardem nie było możliwe. Tworząc bazę Archiwum, wybrano odpowiednie pola do opisu formalnego i rzeczowego, przy czym opis rzeczowy jest uproszczony, a wykorzystywane pola nie są kontrolowane żadną kartoteką haseł wzorcowych, chociaż baza wykorzystuje w niektórych z nich możliwość pobierania odpowiednich danych z bibliotecznej bazy wzorcowej – *Tezaurusza Biblioteki Sejmowej*. Opracowanie materiałów, którymi zajmuje się Wydział Muzealiów BS, odbywa się przy wykorzystaniu odrębnej bazy Alepha, przeznaczonej dla muzealiów i według własnego schematu zgodnego z ogólnie przyjętymi standardami. Baza muzealiów jest bazą pomocniczą i służy do użytku wewnętrznego.

Warto też nadmienić, że Aleph dzięki funkcji zarządzania zbiorami cyfrowymi stanowi namiastkę biblioteki cyfrowej, na którą składają się m.in. dostępne dla użytkowników zewnętrznych baz Archiwum Sejmu, zdjęcia czy Parlamentaria polskie 1919–2001, które prezentacją historyczną dokumentację parlamentarną od okresu II Rzeczypospolitej do pierwszych kadencji Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Ponadto w dostępie wewnętrznym system Aleph wykorzystywany jest do przechowywania skanów niektórych pomocy archiwalnych, np. spisów zdawczo-odbiorczych dołączonych do rekordów opisów katalogowych czy skanów niektórych muzealiów. Wydział Muzealiów BS zrealizował odrębny projekt cyfrowy w postaci [Wirtualnego Muzeum](#). Wydaje się, że istnieje wyraźny potencjał, by w oparciu o obecne i przyszłe zasoby cyfrowe stworzyć bibliotekę cyfrową parlamentariorów polskich, czyli platformę, która pozwoliłaby z jednego miejsca przeglądać wszystkie zdigitalizowane i cyfrowe zbiory dotyczące działalności parlamentu, tym

³³ Baza zdjęć ze zbiorów Archiwum Sejmu dostępna jest w internecie na stronie Biblioteki Sejmowej i została opisana: BEDNARCZYK, D. Opracowanie i digitalizacja dokumentacji fotograficznej w Archiwum Sejmu. *Archiwista Polski*, 2018, r. 23, nr 2(90), s. 49–59. ISSN 1425-9893.

bardziej że w odniesieniu do udostępniania druków sejmowych czy innych tego typu dokumentów prawa autorskie nie stanowią wyraźnej przeszkody. Na pewno w przypadku materiałów archiwalnych istotny problem to ochrona danych osobowych, ale części archiwaliów ten problem nie dotyczy.

Zakończenie

Rejestr czynników, które różnią GLAM/LAM wydaje się dosyć spory. Ich dostrzeżenie nie nastręcza trudności, ale z punktu widzenia użytkownika ważniejsze wydaje się to, co je łączy i co może ułatwić wzajemną kooperację. W artykule zasygnalizowano tylko niektóre elementy integrujące, takie jak podobieństwo zadań z zakresu gromadzenia, przechowywania i ochrony zbiorów, przenikanie się zbiorów czy działalność na polu edukacji, nauki czy popularyzacji. Istotną płaszczyzną, na której budowanie wspólnych relacji i współdzielenie zasobów wydaje się nieść duży potencjał na przyszłość, jest digitalizacja i wykorzystanie technologii komputerowych. Świat cyfrowy może ułatwić unifikację standardów porządkowania metadanych opisowych czy technicznych, a przede wszystkim umożliwi szybki i prosty dostęp do współdzielenia treści. Pojawia się propozycja stworzenia swoistego Mundaneum w postaci megamultiwyszukiwarki, które pozwoli użytkownikom GLAM/LAM przeszukiwanie zasobów różnego typu z jednego miejsca. Można wyobrazić sobie, a pod względem technicznym jest to na pewno możliwe do wykonania, wspólną platformę cyfrową integrującą zasoby cyfrowe bibliotek, archiwów, muzeów i innych instytucji kultury, takie cyfrowe uniwersum GLAM/LAM. W pewnym sensie cel ten przyświeca projektowi Krajowego Repozytorium Obiektów Nauki i Kultury Kronik@, który miał swoją premierę w połowie roku 2022. Serwis ma charakter multiwyszukiwarki umożliwiającej przeglądanie z jednego miejsca cyfrowych zasobów różnych instytucji kultury i nauki. Twórcy serwisu postawili przed sobą ambitne zadanie stworzenia platformy integrującej rozproszone zbiory cyfrowe bibliotek, archiwów, muzeów i innych państwowych instytucji oraz wprowadzenia jednolitych standardów zarządzania danymi cyfrowymi. Trudno w tej chwili ocenić efekty działania projektu, gdyż funkcjonuje on zaledwie od kilku miesięcy i integruje zbiory tylko kilku centralnych instytucji, m.in. Biblioteki Narodowej, Muzeum Narodowego w Krakowie, trzech centralnych archiwów. Zadanie nie jest łatwe, a zróżnicowanie m.in. standardów, formatów, stosowanych rozwiązań technologicznych czyni każdy proces integracji i ujednoczenia wymagającym i pracochłonnym, ale z punktu widzenia użytkownika zasobów cyfrowych jak najbardziej zasadnym.

Bibliografia:

1. ADAMIAK, P., DWORAKOWSKA, Z., HERBST, J., PRZEWŁOCKA, J. *Współpraca w obszarze kultury – samorządy, publiczne instytucje kultury, organizacje pozarządowe. Raport z badania w województwie śląskim* [online]. Stowarzyszenie Klon/Jawor, 2013. [Dostęp 1.12.2022]. Dostępny w: <https://www.nck.pl/badania/raporty/wspolpraca-w-obszarze-kultury--samorzady-publiczne-instytucje-kultury-organizacje->
2. BACMAGA R., KALOTA T., PRZYBYSZ, G. Rola Archiwum w budowaniu regionalnej platformy współpracy. W: *VIII Powszechny Zjazd Archiwistów Polskich „Archiwa – zwierciadła czasu, skarbnice pamięci”*, Łódź, 7–9 września 2022 r. [online]. [Dostęp 7.12.2022]. Dostępny w: <https://sap.waw.pl/zjazdy/viii-zjazd-powszechny/referaty/>.

3. BANIECKI, A. ISAD(G) – Światowy system wielopoziomowego opisu materiałów archiwalnych. Wprowadzenie do zagadnienia. *Archeion* [online]. 2005, [nr] 108, s. 241–261. [Dostęp 1.12.2022]. ISSN 0066–6041. Dostępny w: <https://www.archiwa.gov.pl/poznaj/publikacje/archeion/>.
4. BEDNARCZYK, D. Opracowanie i digitalizacja dokumentacji fotograficznej w Archiwum Sejmu. *Archiwista Polski*, 2018, r. 23, nr 2 (90), s. 49–59. ISSN 1425-9893.
5. *Biuletyn EBIB* [online]. 2020, nr 3 (192), Biblioteki muzealne. [Dostęp 7.12.2022]. ISSN 1507-7187. Dostępny w: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/issue/view/80>.
6. BORODIJ, E. *Kancelaria i archiwum zakładowe*. Warszawa: Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, 2009. ISBN 978-83-906252-2-5.
7. BROCKMANN, A. *Współpraca archiwów i bibliotek niemieckiego obszaru językowego w dziedzinie opracowania spuścizn naukowych i literackich: Federacja Kalliope i jej partnerzy*. Referat na konferencji „Archiwa i biblioteki naukowe – wspólne przestrzenie działań”, Poznań, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 24–25 listopada 2022 r.
8. DELNERO, P. Archives and Libraries in the Old Babylonian Period, c.1900–1600 bce. W: RYHOLT, K., BARJAMOWIC, G. (red.). *Libraries before Alexandria: Ancient Near Eastern Traditions* [online]. Oxford: Oxford University Press, 2019. [Dostęp 7.12.2022]. Dostępny w: <https://doi.org/10.1093/oso/9780199655359.003.0004>.
9. *GLAM – informacje* [online]. Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, 7.12.2022. [Dostęp 7.12.2022]. Dostępny w: <https://www.bu.uni.wroc.pl/glam>.
10. KAŻMIERCZAK, B. Spuścizna po Henryku Beresce. Kilka uwag nad polskimi i niemieckimi zasadami opracowywania archiwów osobistych. *Biblioteka* [online]. 2008, nr 12 (21), s. 85–99. [Dostęp 2.12.2022]. ISSN 1506-3615. Dostępny w: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/b/article/view/242>.
11. KULISIEWICZ, W. 100 lat Biblioteki Sejmowej, tradycja i nowoczesność. W: STAŚKIEWICZ W. (red.) *Sto lat na wiejskiej. Biblioteka Sejmowa 1919–2019*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2019, s. 13–56. ISBN 978-83-7666-646-4.
12. LESZUK, A., MAKÓWKA, A. *System informacyjno- biblioteczny w archiwach państwowych*. Referat wygłoszony na konferencji w Poznaniu pt. „Archiwa i biblioteki naukowe – wspólne przestrzenie działań”, Poznań, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 24–25 listopada 2022 r.
13. MARCUM, D. Archives, Libraries, Museums: Coming Back Together? *Information & Culture: A Journal of History* [online]. 2014, vol. 49, no. 1, s. 74–89. [Dostęp 7.12.2022]. ISSN 2166-3033. Dostępny w: <https://doi.org/10.1353/lac.2014.0001>.
14. POPŁAWSKI, B. Muzeum Parlamentarne – konteksty historyczny i kulturowe oraz polityczne uwikłania. *Muzealnictwo* [online]. 2019, t. 60, s. 51–54. [Dostęp 7.12.2022]. ISSN 0464-1086. Dostępny w: <https://muzealnictworocznic.com/resources/html/article/details?id=188921>.
15. *Program Pamięć Świata* [online]. Polski Komitet ds. UNESCO. [Dostęp 1.12.2022]. Dostępny w: <https://www.unesco.pl/komunikacja-i-informacja/pamiec-swiata/>.
16. RASMUSSEN, C.H., HJØRLAND B. Libraries, archives and museums (LAM). Conceptual issues with focus on their convergence. W: B. HJØRLAND, GNOLI, C. (red.). *ISKO Encyclopedia of Knowledge Organization* [online]. [Dostęp 1.12.2022]. Dostępny w: <https://www.isko.org/cyclo/lam>.
17. *Rozporządzeniu Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 marca 1997 r. w sprawie wykazu bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarzy obowiązkowych poszczególnych rodzajów publikacji oraz zasad i trybu ich przekazywania*. Dz.U. 1997, nr 29, poz. 161 [online]. [Dostęp 8.12.2022]. Dostępny w: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970290161>.
18. SAŁAMAJ, A. *GLAM – udostępniamy kulturę Dolnoślązkom!* [online]. Uniwersytet Wrocławski, 8.02.2022. [Dostęp 7.12.2022]. Dostępny w: <https://uwr.edu.pl/otwarte-zasoby/regionalny-glam/aktualnosci-regionalny-glam/glam-udostepniamy-kulture-dolnoslazakom/>.
19. SOBUCKI, W. Wieloletni Program Rządowy „Kwaśny Papier”. W: *Zachowajmy przeszłość dla przyszłości. Materiały z międzynarodowego Seminarium Warszawa, 29–30 marca 2007 r.* [online]. Seria: Propozycje i Materiały nr 71. Warszawa: SBP, 2007, s. 45–52. [Dostęp 1.12.2022]. ISBN 978-83-89316-78-3. Dostępny w: http://pliki.sbp.pl/ac/PM_71.pdf.
20. *Ustawa z dnia 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych*. Dz.U. 1996, nr 152, poz. 722 [online]. [Dostęp 8.12.2022]. Dostępny w: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19961520722>.

21. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. Dz.U. 2020 r., poz. 164 [online]. [Dostęp 8.12.2022]. Dostępny w: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000164>.
22. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach. Dz.U. 1997, nr 5 poz. 24 [online]. [Dostęp 8.12.2022]. Dostępny w: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970050024>.
23. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. bibliotekach. Dz.U. 1997 r., nr 85, poz. 539 [online]. [Dostęp 8.12.2022]. Dostępny w: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970850539>.
24. WASILEWSKA, K., Nasze dziedzictwo. W: STAŚKIEWICZ W. (red.) *Sto lat na wiejskiej. Biblioteka Sejmowa 1919–2019*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2019, s. 57–61. ISBN 978-83-7666-646-4.
25. Wikiprojekt: GLAM. W: *Wikipedia Wolna Encyklopedia* [online]. 7.12.2022. [Dostęp 7.12.2022]. Dostępny w: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Wikiprojekt:GLAM/Projekty>.
26. ŽÁK-CAPLOT, K., SIUCIAK, A. Teraz my, czyli o współpracy bibliotekarzy muzealnych w Polsce. *Biuletyn EBIB* [online]. 2020, nr 3(192). [Dostęp 7.12.2022]. ISSN 1507-7187. Dostępny w: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/678/713>.
27. ZIELIŃSKI, M. Czy jesteśmy GLAM? *Biuletyn EBIB* [online]. 2014, nr 7(152). [Dostęp 1.12 2022]. ISSN 1507-7187. Dostępny w: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/342>.
28. ZORICH D.M., GÜNTNER W., ERWAY R. *Beyond the silos of the LAMs: Collaboration among libraries, archives and museums* [online]. OCLC Research, 2008. [Dostęp 2.12.2022]. Dostępny w: <https://doi.org/10.25333/x187-3w5>.